

עוקפים מימין: קריאות תיגר מצד אולטרה־שמרנים איראנים על מדיניות השלטון והשלכותיהן על הלכידות השלטונית

רז צימט

המכון למחקרי ביטחון לאומי – אוניברסיטת תל אביב

משלהי שנת 2024 נשמעת ביקורת גוברת מצד חוגים אולטרה־שמרניים ומהפכניים ברפובליקה האסלאמית בסוגיות מדיניות פנים וחץ. עיקר הביקורת הופנתה להימנעות איראן מתגובה לתקיפה הישראלית ב־26 באוקטובר 2024, לכישלונות האיראניים בסוריה על רקע קריסת משטר אסד ולהחלטה לעכב את מימוש חוק הרעלה, שנועד להחריף את הענישה על הפרת קוד הלבוש האסלאמי. אף כי חילוקי דעות ומאבקי כוחות בין הזרמים הפוליטיים המרכזיים באיראן הם מאפיין קבוע במערכת האיראנית, מחאת הקבוצות הרדיקליות מעוררת עניין ציבורי ופוליטי מיוחד. זאת בעיקר לנוכח העובדה שהיא נסבה סביב החלטות שאינן באחריותה הבלעדית של הממשלה ואשר התקבלו בידי מוסדות פוליטיים הכפופים ישירות למנהיג איראן, ובראשם המועצה העליונה לביטחון לאומי. לפיכך, חוגים במחנה השמרני מביעים חשש כי קריאת התיגר מצד הרדיקלים על מדיניות השלטונות עלולה לא רק לערער אף יותר את הלכידות החברתית אלא גם לפגוע בלכידות האליטה השלטונית. גם אם אין בביקורת הגוברת מצד הרדיקלים על מדיניות המשטר משום איום מיידי ומשמעותי על לכידות האליטה הפוליטית והביטחונית באיראן, היא עלולה לערער את בסיס התמיכה האידאולוגי של המשטר ולהקשות עליו להתמודד לאורך זמן עם איומים משמעותיים יותר על יציבותו.

מילות מפתח: איראן, פוליטיקה, חברה, יציבות משטר, מדיניות חץ, סוריה.

מבוא

המפגינים לא הסתפקו בהעלאת דרישות מהנשיא ואיימו לפעול להפלת ממשלתו אם לא יקדם את מימושו (אנתח'אב, 2024א). אחד המפגינים אף איים באופן ישיר על הנשיא כי גורלו עלול להיות כגורל נשיאה הראשון של הרפובליקה האסלאמית, אבו־אלחסן בני־צדר, שהודח ב־1981 לאחר חילוקי דעות חריפים עם מנהיג המהפכה איתאללה רוחאללה ח'ומייני, ונאלץ לברוח לצרפת. כמה הפגנות נוספות התקיימו בחודשים האחרונים במספר ערים ברחבי איראן, בהשתתפות עשרות אזרחים המזוהים עם המחנה הרדיקלי. לפחות במקרה אחד גלשה המחאה לעימות אלים עם המשטרה (ח'בר אונליין, 2024ג; פרהיח'תגאן, 2024). בסוף מארס 2025 הגיעו העימותים בין כוחות הביטחון למפגינים אולטרה־שמרנים לשיאם בפיזור אלים של הפגנה בהשתתפות כמה עשרות

במחצית דצמבר 2024 קיימו עשרות אזרחים המזוהים עם חוגים אולטרה־שמרניים בימין האיראני הפגנת מחאה בלתי אלימה, שבה נשמעו קריאות בגנות מדיניות הממשלה. המפגינים דרשו להוציא לפועל את מבצע "הבטחת אמת 3" (ועדה־י צאדק 3) – תקיפה איראנית נוספת על ישראל בתגובה לתקיפה הישראלית באיראן ב־26 באוקטובר 2024. כמו כן דרשו המפגינים מהנשיא מסעוד פזשכיאן להדיח מתפקידו את סגנו לעניינים אסטרטגיים מוחמד ג'ואד זריף, הנחשב מתון יחסית, ולהכריז על מימוש חוק הרעלה, שעבר בפרלמנט (מג'לס). חוק זה נועד להטיל סנקציות חמורות על נשים שאינן מקפידות לעטות את הרעלה, אך יישומו הוקפא בדצמבר 2024 בהחלטת המועצה העליונה לביטחון לאומי.

מתמיכה ניכרת בקרב מנגנוני הביטחון ואכיפת החוק, ובראשם משמרות המהפכה הנאמנים לו ותלויים בו. מפנה עשוי להתרחש אם יתברר שחלק מכוחות הביטחון מסרבים להשתתף בפעילות הדיכוי.

כמו כן, האליטה הפוליטית השלטת מצליחה בשלב זה לשמור על לכידות פנימית חרף חילוקי דעות פוליטיים. בשונה מהאליטה של השאה, שקיימה קשרים הדוקים עם המערב ויכולה הייתה למצוא לעצמה מקלט פוליטי וכלכלי מחוץ לאיראן, לאליטה השלטונית של הרפובליקה האסלאמית אין דרך אחרת אלא להילחם על השלטון כדי לשרוד. שלישית, המשטר עודנו נהנה מתמיכה פעילה או סבילה מצד קבוצות חברתיות שונות, שחלקן נאמנות לו מסיבות אידיאולוגיות ואחרות תלויות בו מבחינה כלכלית (צימט, 2025).

מספר חוקרים הצביעו על ערעור לכידותם של מנגנוני המשטר והאליטה הביטחונית-צבאית התומכת בו כתנאי הכרחי לשינוי פוליטי. להערכתם, גלי המחאות לא יובילו למהפכה כל עוד הם נותרים ללא מסגרת ארגונית מגובשת וחסרי הנהגה כלל-ארצית, האליטות השלטוניות שומרות על לכידותן וכוחות הביטחון נאמנים למשטר (Azizi & van Veen, 2023).

הדין בחשיבות הלכידות בקרב האליטה השלטונית חורג מהמקרה האיראני ורלוונטי גם למשטרים סמכותניים אחרים, כגון רוסיה (Reuter & Szakonyi, 2019). בעקבות המחאות, שפרצו באיראן בקיץ 2009 על רקע טענות לזיוף תוצאות הבחירות לנשיאות, פירט הסוציולוג הפוליטי האיראני חוסיין בשיריה (Hosseini Bashiriyeh) מספר גורמים שעשויים להפוך תנועת מחאה לתנועה מהפכנית. בשיריה הצביע בין היתר על לכידות האליטה השלטונית ועל אחדותם של מנגנוני הביטחון שאחראים לדיכוי המחאה, בהם משמרות המהפכה, מיליצית הבסיג', כוחות ביטחון הפנים, מנגנוני המודיעין והרשות השופטת, כגורמים המסייעים למשטר להתמודד עם מחאות מבלי שיתפתח איום רציני ומיידי על יציבותו (Safaei, 2023).

מאמר זה בוחן את גילויי הביקורת הנשמעים בחודשים האחרונים בקרב חוגים המזוהים עם הבסיס האידאולוגי-מהפכני של המשטר בטהראן סביב שלוש סוגיות מרכזיות: היעדר תגובה איראנית לתקיפה הישראלית, הכישלון האיראני בסוריה והשעיית יישום חוק הרעלה, ואת התגובות אליהם הן במחנה הפרגמטי-רפורמיסטי והן במחנה השמרני. המאמר דן בשאלה אם הביקורת מצד חוגים רדיקליים עשויה לבשר על בקיעים בבסיס התמיכה של המשטר. העמקת שסעים פנימיים אלה והתערעור לכידותה של האליטה השלטונית ברפובליקה האסלאמית עשויים להחליש

אזרחים, שמחו על העיכוב במימוש חוק הרעלה (Times of Israel, 2025).

חילוקי דעות פנימיים הם מאפיין קבוע ומתמשך במערכת הפוליטית האיראנית. חילוקי הדעות בין המחנות הפוליטיים השונים באיראן – שמרנים לעומת רפורמיסטים, פרגמטים לעומת רדיקלים-מהפכנים – סובבים סביב סוגיות הנוגעות הן למדיניות פנים והן למדיניות חוץ. השמרנים מחויבים יותר לשימור הסטטוס קוו בנוגע לשמירת עקרונות היסוד של הרפובליקה האסלאמית, בעוד שהרפורמיסטים נכונים לשינויים מסוימים במדיניות איראן במסגרת כללי המשחק המקובלים של הרפובליקה האסלאמית. בעוד שהפרגמטים (בשני המחנות המרכזיים: השמרנים והרפורמיסטים) מוכנים להתאים בנסיבות מסוימות את התפיסות האידאולוגיות לאילוצי הזמן והמקום, הרדיקלים-מהפכנים נחושים לדבוק בדוגמות המהפכניות.

כל נשיאי איראן, בהם כאלה שהיו מזוהים עם המחנה השמרני, כדוגמת מחמוד אחמדינז'אד (2005-2013) ואבראהים ראסי (2021-2024), ואחרים שהיו מזוהים עם המחנה הפרגמטי-רפורמיסטי, בהם מוחמד ח'אתמי (1997-2005) וחסן רוחאני (2013-2021), ניצבו בפני אתגרים פוליטיים משמעותיים וספגו לעיתים ביקורת חריפה מצד מוקדי הכוח השונים וקבוצות פוליטיות יריבות. עם זאת, מחאת החוגים האולטרה-שמרניים בחודשים האחרונים עוררה עניין מיוחד, משום שטענותיהם לא התמקדו אך ורק במדיניות הממשלה אלא כונו להחלטות שהתקבלו בידי מוסדות פוליטיים הנמצאים מעל הממשלה וכפופים באופן ישיר למנהיג איראן עלי ח'אמנהאי, ובראשם המועצה העליונה לביטחון לאומי. הסתייגות הרדיקלים ממדיניות השלטונות הן בסוגיות פנים והן בסוגיות חוץ היתה כה חריגה, עד שעוררה ביקורת גם בקרב מבקרי הנשיא במחנה השמרני בטענה שהיא עלולה לפגוע בלכידות החברתית ובאחדות הלאומית, ולערער את היציבות השלטונית.

גלי המחאות, שפקדו את איראן בשנים האחרונות וששיאם היה במחאות 2022-2023, שפרצו בעקבות מותה של הצעירה מהסא אמיני, עוררו עניין מחודש במאזן הכוחות בין המשטר האיראני למתנגדיו ובתנאים לשינוי פוליטי ברפובליקה האסלאמית. תהליכי העומק החברתיים והלחצים המחרפים מבית ומחוץ מציבים בפני המשטר אתגר כבד משקל, שעלול לאורך זמן לסכן את מעמדו ואף את יציבותו. עם זאת המשטר ממשיך לשמר בידיו כמה עוצמות המאפשרות לו לצלוח את האתגרים לעת עתה. ראשית, הוא אוחז באמצעי דיכוי אלימים משמעותיים ויעילים. שנית, הוא עדיין נהנה

לסמלה המובהק של התנועה הרפורמיסטית (צימט, 2022א).

משנות ה־90 ואילך התאפיינה המערכת הפוליטית במאבקי כוחות, בעיקר בין שמרנים ורפורמיסטים. השמרנים דגלו בשמירת הנאמנות לערכי המהפכה ושאו את כוחם בעיקר מאנשי דת שמרנים וממעמד הביניים המסורתי. הם ביטאו פרגמטיות בנושאים מסוימים כמו סוגיות כלכליות אך רדיקליות באחרים, בעיקר בנושאי תרבות ובהתנגדות להשפעה מערבית. הרפורמיסטים צידדו בדרך כלל בנסיגה מסוימת מהסיסמאות המהפכניות, אשר נראו להם בלתי רלוונטיות או בלתי ניתנות ליישום (מנשרי, 1999).

סוף שנות ה־90 וראשית שנות ה־2000 סימנו את תקופת השיא של הרפורמיסטים, עת הצליחו להשתלט הן על הרשות המבצעת בבחירתו של ח'אתמי לנשיא במאי 1997 והן על הרשות המחוקקת, לאחר ניצחונם בבחירות למג'לס בשנת 2000. שורת הניצחונות שבהם זכו הרפורמיסטים נתפסה על ידי הממסד השמרני כאיום חמור על ערכי המהפכה ואף על עצם יציבות המשטר. השמרנים החלו לנטרל את כוחם של הרפורמיסטים הן באמצעים חוקיים והן באמצעות דיכוי פוליטי ואזרחי. במהלך כהונתו של ח'אתמי הגיעה לשיאה פעילות תנועת הימין האולטרה־שמרנית אנצאר חזבאללה. תנועה זו, שנוסדה בשנות ה־90, הייתה מעורבת בפעילות אלימה כנגד פעילים ובכירים רפורמיסטים ואף בניסיונות חיסול של יריבים פוליטיים. במקביל להצטרף צעדיהם של הרפורמיסטים החלו השמרנים בהתארגנות מחודשת כתוצאה מחשבון נפש פוליטי בעקבות תבוסותיהם, ומסוף שנות ה־90 החל לצמוח זרם שמרני חדש. לפוליטיקה האיראנית נכנסו צעירים בני הדור השני של המהפכה, רובם בוגרי מלחמת איראן־עיראק ששירתו במשמרות המהפכה ובבסיג'. אלה ביקשו לשמר את ערכי היסוד של המהפכה האסלאמית, אשר נשחקו בראייתם בתקופת כהונתם של הנשיאים אכבר האשמי רפסנג'אני (1989-1997) וח'אתמי. השמרנים החדשים, שזכו לכינוי "אצולגראיאן" (הדבקים בעקרונות), ביקשו להציג את עצמם כחלופה ממשית הן לדור הוותיק של השמרנים, שנתפסו כבלתי רלוונטיים בעיקר על ידי הדור הצעיר באיראן, והן לרפורמיסטים, שבמאבקם לרפורמות פוליטיות ולמען זכויות אזרח נתפסו במידה רבה כאיום על ערכי המהפכה הבסיסיים (צימט, 2022א). בעשור השני של המאה ה־21 ניהלו שני המחנות הפוליטיים המרכזיים, השמרני והרפורמיסטי, דיון בהמשך דרכם. בעוד שחלקים במחנה השמרני המשיכו לאחוז בתפיסות מהפכניות ונתרו נחושים לבלום כל אפשרות לשינוי, שמרנים אחרים אימצו למעשה עמדות שהיו

את יכולתו של המשטר להתמודד לאורך זמן, ובייחוד בעיתות משבר, עם האתגרים הניצבים בפניו, ובראשם המשבר הכלכלי המחריף; הפער המתרחב בין המשטר לציבור; הגברת הלחץ החיצוני בעקבות כניסת הנשיא דונלד טראמפ לבית הלבן; ההתפתחויות האזוריות, ובפרט היחלשות הציר הפרו־איראני באזור; והשלכות התקיפה הישראלית על איראן.

מגמות במערכת הפוליטית האיראנית ועלייתו של הזרם האולטרה־שמרני

כל מוקדי הכוח הפוליטיים באיראן נשלטים מאז המהפכה האסלאמית על ידי אליטה מהפכנית, השולטת ברשת של מוסדות שהם המשטר (נזאם). כל הזרמים הפועלים במסגרת המשטר מקבלים את כללי המשחק שלו, אינם חותרים לסטייה מעקרונות היסוד של המערכת הפוליטית, וכמובן אינם חותרים לביטול שיטת הממשל על בסיס תפיסת שלטון חכם ההלכה (ולאית'י פקיה). חרף מאמציה לשמר מראית עין של אחדות לאומית נחלקה האליטה הפוליטית באיראן מאז ראשית שנות ה־80 לשני מחנות אידיאולוגיים מרכזיים, שזכו להגדרות ולכינויים שונים (ימין ושמאל, רדיקלים ומתונים, רפורמיסטים ושמרנים וכדומה), אשר כל אחד מהם נחלק לסיעות קטנות יותר.

כל חלוקה פשטנית של הזרמים הפוליטיים באיראן, כפי שהיא מקובלת במערב, היא בעייתית מכיוון שאינה משקפת את התייחסותם המורכבת של הזרמים השונים לנושאים חברתיים, כלכליים ומדיניים. כך למשל תמך השמאל האסלאמי בשנות ה־80, שדגל בתפיסות כלכליות־חברתיות שמאליות, ביצוא המהפכה, אך נקט עמדות בזכות פתיחות חברתית בזירה הפנימית. הנשיא מחמוד אחמדינז'אד (2005-2013) היה מזוהה עם המחנה השמרני, אך מדיניותו בסוגיות כלכליות, חברתיות ודתיות שיקפה למעשה מגמות פופוליסטיות ואנטי־קליקליות (Khalaji, 2013), ועמדותיו ביחס למדיניות חוץ היו רדיקליות. יתרה מזאת, אישים מסוימים היו מתונים בנושא מסוים אך קיצונים במשנהו, ולעיתים מזומנות הביעו דעות מתונות בהזדמנות אחת והשקפות קיצוניות יותר בהזדמנויות אחרות. זאת ועוד, החלוקות הנהוגות אינן תקפות לאורך זמן מכיוון שהמערכת הפוליטית היא דינמית, ובמרוצת הזמן שינו אישים בולטים את השקפותיהם ונוצרו בריתות פוליטיות וקואליציות חדשות. כך למשל, הקבוצה שהוגדרה בדרך כלל "רדיקלית" בשנות ה־80 אימצה עם הזמן עמדות מתונות יותר ותמכה במחצית השנייה של שנות ה־90 דווקא בנשיא מוחמד ח'אתמי (1997-2005), שנחשב

נגד המוסכמות אלא מעדיפים דווקא לפעול בהתאם לקודים מקובלים של התנהגות חברתית, במטרה לזכות בהזדמנויות כלכליות ולשפר את סיכוייהם להתקדם (Hashemi, 2020).

חרף התחזקות הנטיות האינדיווידואליסטיות ממשיכה החברה האיראנית להתאפיין במידה רבה של קולקטיביזם, המתבטא במחויבות רבה למסגרת המשפחה ולזהות הלאומית והתרבותית המשותפת.

השלכות עלייתו של דור צעיר מהפכני ניכרות גם במוסדות השלטון, לרבות במשמרות המהפכה. כסרא אעראבי (Kasra Aarabi) הצביע על ביקורת גוברת בקרב צעירים חברי משמרות המהפכה לנוכח כישלונותיה האסטרטגיים של איראן באזור, ועל רקע מאבקי הדורות בארגון. במאמר שפרסם לאחר קריסת משטר אסד בסוריה הביא החוקר מדבריו של צעיר רדיקלי במשמרות המהפכה, שטען בפניו כי הצעירים האדוקים לא ישכחו את פחדנותם של מקבלי ההחלטות, והצביע על סדקים מתרחבים במשמרות המהפכה לנוכח התנהלותה הכושלת של איראן בסוריה ונטישת משטר אסד מצד ההנהגה המדינית והצבאית ביטחונית בטהראן. לטענת אעראבי, צעירי הארגון מאשימים את מפקדיהם הבכירים בעיכובים בקבלת החלטות סביב ההתפתחויות בסוריה ומפקפקים יותר ויותר במחויבותם ובכשירותם. בראיית צעירים אלה, נפילת המשטר בסוריה ונטישת המקומות הקדושים לשיעה במדינה מהוות פגיעה בזכר החללים שנהרגו במערכה הצבאית במדינה. בני הדור הצעיר במשמרות המהפכה רדיקלים יותר והפכו "קתולים יותר מהאפיפיור". יתר על כן, הם פונים בהדרגה כנגד ההנהגה הוותיקה של משמרות המהפכה ומטילים ספק גובר בנאמנותה ובנכונותה לפעול נגד אויבי המשטר (Aarabi, 2024). אף כי לא ברור בשלב זה אם הביקורת מצד צעירים אלה משקפת מגמה רחבה יותר, קולות אלה מצטרפים לביטויים נוספים של ביקורת כלפי מדיניות המשטר מצד חוגים המזוהים עם הבסיס האידיאולוגי שלו.

הימנעות איראן מתגובה צבאית ישירה לתקיפה הישראלית

ב־26 באוקטובר 2024 תקפה ישראל באיראן בתגובה למתקפה האיראנית על ישראל ב־1 באוקטובר ("הבטחת אמת 2"). התקיפה הישראלית הסבה נזק ניכר למערך ההגנה האווירית וליכולות ייצור הטילים הבליסטיים של איראן. לפי דיווח בניו יורק טיימס, מנהיג איראן

בעבר נחלתם של הרפורמיסטים בלבד, על בסיס הכרה בצורך להתאים את האידיאולוגיה המהפכנית לתנאי הזמן ולמציאות העכשווית. אף על פי שנותרו מחויבים לדרכה של המהפכה האסלאמית ולשיטה השלטונית המבוססת על העיקרון של שלטון חכם ההלכה, הם לא שללו עוד שינויים הדרגתיים ומוגבלים בתחומים מסוימים, למשל צמצום מעורבות הממשלה בחיי האזרחים, הקלת האווירה הביטחונית בחברה, ביטול חלק מהאפליה נגד נשים, הרחבת חופש הביטוי ופתיחות כלפי המערב ואף כלפי ארצות הברית. התחזקותם של חוגים פרגמטיים אלה במחנה השמרני, שמייצגם הבולט היה הנשיא חסן רוחאני (2013-2021), סללה את הדרך לכינון קואליציות ובריתות פוליטיות חדשות בין המרכז הפרגמטי, שכונה באיראן "הדבקים במתינות" (אעתדאלגראיאן), לבין הרפורמיסטים שכוננה נגד גורמים מהפכניים רדיקליים, למשל "חזית העמידה האיתנה" (ג'בהה־י פאי־אדי), המזוהה עם האגף הרדיקלי במחנה השמרני ומתנגדת לכל סטייה מעקרונות היסוד של המהפכה האסלאמית במדיניות הפנים והחוץ (צימט, 2022).

במקביל למגמות במערכת הפוליטית התרחב במשך השנים הפער בין מוסדות המשטר לדור הצעיר, וצעירים רבים החלו מפנים עורף לערכי המהפכה האסלאמית ולאנשי הדת. אף על פי כן, גם 46 שנים אחרי המהפכה האסלאמית יש צעירים איראנים הממשיכים להפגין מחויבות למשטר, וחלקם מתאפיינים במידה רבה אף יותר של רדיקליות ונאמנות לערכי המהפכה, בהשוואה לדור הראשון של המהפכה. מחקרה של נרגס באג'ולי (Narges Bajoghli) עוסק במאמציהם של מפיקים תומכי משטר בתחום התקשורת לגייס את תמיכתם של בני הדור הצעיר, ובו היא דנה בצעירים חברי משמרות המהפכה, בסיג' ואנצאר חזבאללה שהביעו דאגה בדבר עתיד הפרויקט המהפכני באיראן. חלקם הפגינו מחויבות לעקרונות המהפכניים האסלאמיים אף יותר מאשר הוריהם (Bajoghli, 2019).

הסוציולוגית מאנאטה האשמי (Manata Hashemi) הצביעה על הפערים בין הדורות ועל נטייתם של צעירים רבים מהמעמדות הנמוכים לקונפורמיות, שעשויה להשפיע גם על גישתם כלפי השלטונות. חרף התחזקות הנטיות האינדיווידואליסטיות ממשיכה החברה האיראנית להתאפיין במידה רבה של קולקטיביזם, המתבטא במחויבות רבה למסגרת המשפחה ולזהות הלאומית והתרבותית המשותפת. החברה האיראנית עודנה מייחסת חשיבות רבה להשתייכות לקבוצה חברתית פנימית (ח'זדי) ולהתנהגות התואמת לנורמות ולציפיות של קבוצה זו. האשמי הראתה במחקרה שצעירים בני השכבות החלשות אינם נוטים להתקומם

משטר אסד בסוריה היא נקודת מפנה מסוכנת עבור "ציר ההתנגדות", ולכן הימנעותה של איראן מתגובה נגד ישראל עלולה להביא להחמצת הזדמנות פז אסטרטגית להגדיר מחדש את עוצמתה האזורית ואת המשוואות באזור, ולהשיב את היוזמה לידי הציר. יתר על כן, כל עיכוב או היסוס מצד איראן יגרום לאויביה להעריך שעוצמתה באזור נחלשה באופן יסודי, ויעביר מסר כי היא איבדה את יכולת התגובה שלה ואת נכונותה להגן על "קווים אדומים" (רג'א ניוז, 2024).

גם היומון וטן אמרוז הזהיר במאמר תחת הכותרת "הבטחה הכרחית" כי אם איראן לא תגיב לתקיפה הישראלית באמצעות תקיפה נוספת, הדבר יציב בפניה סכנה חמורה יותר. לטענת היומון, איומיה החוזרים ונשנים של ישראל לתקוף באיראן מוכיחים שהיא עלולה לתקוף גם תשתיות לאומיות חשובות במדינה. לפיכך נסיגה מכוונת איראן להפגין את נכונותה הרצינית להתמודד עם האיומים מצד ישראל עלולה לגרום לה לממש את איומיה. רק תגובה נגד ישראל עשויה לשנות את מערך השיקולים של ישראל, להסיר את האיום מצידה, לשקם את יכולת ההרתעה האיראנית ולהגן על ביטחונה ועל לכידותה הטריטוריאלית (וטן אמרוז, 2025).

להצהרותיהם של חברי מג'לס רדיקלים נודעה חשיבות רבה אף יותר. כמראן ע'זנפרי, חבר המג'לס מטעם חזית העמידה האיתנה (ג'בה'י פאידארי) המזוהה עם הימין הרדיקלי, הטיל על הנשיא וממשלתו את האחריות להיעדר תגובה איראנית לתקיפה הישראלית. לדבריו, הנשיא בעצמו הודה שהסכים לדחות את התגובה האיראנית לפעולות ישראל נגד איראן והציר הפרו-איראני באזור, משום שנתן אמון בהבטחות מצד ארצות הברית להשיג הפסקת אש בעזה והעדיף שלא לפעול באופן שעלול לסכן הפסקת אש אפשרית. ע'זנפרי ציין כי העיכוב בתגובה האיראנית לחיסולם של מנהיג חמאס אסמאעיל הנייה בטהראן ורמטכ"ל חזבאללה פואד שוכר בבירות בסוף יולי 2024 פגע קשות בציר ההתנגדות בהובלת איראן. הוא הוסיף כי כמה בכירים איראנים (במשתמע, לא רק הנשיא פזשכיאן) אחראים לעיכוב בתגובה, וכי אם המג'לס יגיע למסקנה שהם אכן היו מעורבים בכך הוא יפעל נגדם בעוצמה, ללא קשר למעמדם (עצרי איראן, 2024).

סאדק כושכי, חבר נוסף בחזית העמידה האיתנה, דחה את החשש שמא תגובה איראנית נגד ישראל תוביל למלחמה. "אני שואל את המפקדים [האיראנים] האם איננו נמצאים כעת במצב מלחמה עם ישראל?", הצהיר חבר המג'לס (תאבנאכ, 2024). הצהרותיהם של שני חברי המג'לס מעידות על כך שגם בראייתם לא ניתן לתלות בנשיא ובחברי ממשלתו את האחריות

ח'אמנהאי הורה למועצה העליונה לביטחון לאומי להתכונן לתקיפה נוספת נגד ישראל, לאחר שקיבל דוח מפורט ממפקדי צבא בכירים על היקף הנזק מהתקיפה הישראלית (Stack, 2024). אף על פי כן נמנעה איראן עד כה מתגובה לתקיפה זו חרף האיומים מצידה, ככל הנראה מחשש לתגובה ישראלית חריפה אף יותר ואולי אף להתערבות אמריקאית, במיוחד לנוכח הבחירות לנשיאות ארצות הברית שהתקיימו בסמיכות לתקיפה הישראלית.

אתר החדשות רג'א ניוז גרס במאמר פרשנות כי לא זו בלבד שהעיכוב בתגובה מציב את "ההתנגדות" במצב של חולשה, הוא אף מעודד את ישראל לשוב ולתקוף באיראן.

ככל שחלף הזמן מהתקיפה הישראלית החריפה הביקורת סביב היעדר תגובה איראנית. קריסת משטר אסד בסוריה בראשית דצמבר 2024 הגבירה אף יותר את הביקורת מצד החוגים הרדיקליים, שהצביעו על קשר ישיר בין הימנעות איראן מתגובה נגד ישראל לבין כישלונה בסוריה, לנוכח נפילת בעל בריתה בדמשק. אף כי עיקר הביקורת הופנתה כלפי הנשיא פזשכיאן, היא עשויה להתפרש גם כביקורת על המדיניות הכוללת של המשטר, משום שהחלטות בסוגיות של ביטחון לאומי נתונות בידי המועצה העליונה לביטחון לאומי. המועצה מוסמכת בהתאם לחוקה האיראנית לקבוע את מדיניות ההגנה והביטחון הלאומי של הרפובליקה האסלאמית במסגרת מדיניות כוללת הנקבעת על ידי המנהיג. נשיא איראן עומד אומנם בראש המועצה, אך מכהנים בה גם שרי החוץ, הפנים והמודיעין, מפקדי משמרות המהפכה והצבא הסדיר, ראשי הרשות המחוקקת והשופטת ושני נציגים אישיים מטעם המנהיג העליון. מאחר ששרי המודיעין, הפנים והחוץ ממונים בדרך כלל על ידי הנשיא באישור המנהיג העליון, ואילו ראש הרשות השופטת וראשי המערכת הצבאית-ביטחונית ממונים באופן ישיר על ידי המנהיג, הרי רק הנשיא ויושב ראש המג'לס מכהנים כחברי מועצה שאינם תלויים לכאורה בח'אמנהאי, הממנה גם את מזכיר המועצה ואת שני נציגיו בה. הדבר מאפשר לו שליטה כמעט מוחלטת במועצה (Thaler, 2010).

ביקורת על היעדר תגובה לתקיפה הישראלית נמתחה הן מצד אמצעי תקשורת והן מצד פוליטיקאים המזוהים עם הימין הרדיקלי. אתר החדשות רג'א ניוז גרס במאמר פרשנות כי לא זו בלבד שהעיכוב בתגובה מציב את "ההתנגדות" במצב של חולשה, הוא אף מעודד את ישראל לשוב ולתקוף באיראן. לטענת האתר, נפילת

הגענו לכיבוש שטחים נוספים בגולן הסורי, בדרום לבנון ובצפון רצועת עזה על ידי ישראל. האם לא הגיע הזמן שתלמדו לקח מהטעות בחישובים?" כתב הבכיר האיראני לשעבר בחשבון ה-X שלו (Sarafratz, 2024).

ניתן למצוא ביטויים נוספים להכרה מצד חוגים המקורבים למשטר בכישלונותיה האסטרטגיים של איראן בסוריה בכמה הצהרות ופרשנויות, שהתפרסמו בתקשורת האיראנית לאחר נפילת משטר אסד. בנאום במסגד בטהראן, שתוכנו עורר עניין רב בכלי תקשורת איראניים, הודה בהרוז אסבאתי, קצין בכיר לשעבר במשמרות המהפכה, כי איראן נחלה תבוסה קשה בסוריה. הקצין הבכיר מתח ביקורת חריפה גם על התנהלות רוסיה, שפעלה נגד האינטרסים האיראניים בסוריה ואף שיתפה פעולה עם ישראל, לדבריו, וכן על התנהלות הנשיא אסד, שמחויבותו לציר ההתנגדות הייתה מוגבלת ואשר הטיל הגבלות על פעילות איראן בסוריה בחודשי שלטונו האחרונים (דידהבאן, 2025א). היומון ג'ומהורי אסלאמי אימץ אף הוא גישה שחרגה מהנרטיב הרשמי של המשטר בנוגע לתמורות הפוליטיות בסוריה, וקרא להסתכלות מפוכחת על המציאות באזור כדי שניתן יהיה להתמודד בהצלחה עם השלכות האירועים האחרונים. במאמר פרשנות שהתפרסם בעיתון לאחר נפילת משטר אסד נכתב כי לא ניתן להתכחש לעובדה שישראל, ארצות הברית והקבוצות האסלאמיות הרדיקליות הצליחו לממש חלק ניכר מיעדיהן בסוריה. "קבלת מציאות זו ולאחר מכן בחינה מחודשת של המדיניות, שהובילה להתפתחויות המרות בלבנון ובסוריה, היא הדרך היחידה שתאפשר לכפר על התבוסה", נכתב במאמר (ג'ומהורי אסלאמי, 2025).

ביקורת על כישלון המדיניות האיראנית בסוריה נשמעה מצד חוגים אולטרה-שמרניים גם ברשתות החברתיות. לטענת כמה גולשים, הפגנת חולשה בתהליך קבלת ההחלטות במדינה והיעדר תגובה לתקיפה הישראלית באיראן תרמו לקריסת משטר אסד. ביקורת נמתחה גם על החלטת רשות השידור הממלכתית (הכפופה למנהיג העליון) לשנות את אופן התייחסותה לארגון המורדים הסורי היא תחריר א-שאם (HTS), שהשתלט על סוריה. בימים שקדמו לנפילת המשטר הסורי חדלו אמצעי התקשורת הממלכתיים באיראן לכנות את פעילי הארגון "טרוריסטים", והחלו לכנותם "חמושים" (תאבנאכ, 2024ב).

גם הביקורת ברשתות החברתיות הופנתה לא רק כלפי מוסדות המדינה האזרחיים, בהם הממשלה ורשות השידור, אלא גם כלפי הכוחות המזוינים ומשמרות המהפכה. כך למשל נמתחה ברשת ביקורת על

הבלעדית להיעדר תגובה איראנית. אף כי אין בדבריהם משום ביקורת ישירה על המנהיג עצמו, שאינה נסבלת ברפובליקה האסלאמית, הם עשויים היו להתפרש כביקורת גם על הדרג הצבאי והביטחוני הבכיר הכפוף באופן ישיר למנהיג איראן.

כישלונה של איראן בסוריה

הפלת משטר אסד בדצמבר 2024 הציבה את איראן ואת הציר הפרו-איראני בעמדת חולשה ניכרת. בכירים איראנים הביעו אומנם דאגה מההתפתחויות העתידיות בסוריה והודו כי נפילת אסד פגעה במידה מסוימת ביכולתה של טהראן לסייע לשלוחיה האזוריים, ובראשם חזבאללה. עם זאת הם ניסו להמעיט מחשיבות ההתפתחויות בסוריה והדגישו כי לקריסת המשטר הסורי לא תהיה השפעה שלילית של ממש, משום שלחזבאללה יש היכולת לייצר אמצעי לחימה בעצמו והוא אינו תלוי באיראן (מרכז המידע למודיעין ולטרור, 2025).

בשונה מהקו האיראני הרשמי, לאחר נפילת משטר אסד נשמעו קולות אחרים שהודו במכה הקשה שספגו איראן והציר האזורי בהובלתה. גם בעניין זה הביקורת לא הוגבלה כלפי הנשיא בלבד, אלא הופנתה גם כלפי מדיניותו הכוללת של המשטר. כך למשל התייחס חבר המג'לס מוחמד מנאן ראיסי להתפתחויות בסוריה כאל ביטוי לזעם אלוהי. הוא תהה כיצד איראן מסרה במו ידיה את סוריה לארגונים הסוניים הרדיקליים, לאחר שהקריבה אלפי לוחמים והשקיעה מיליארדים במעורבותה במדינה. ראיסי תיאר פגישה קצרה שקיים עם אחד המפקדים הבכירים במדינה לאחר קריסת משטר אסד, ובה שאל אותו לגבי התקיפה נגד ישראל. הבכיר תהה בפניו מה הטעם בתקיפה כזו אם חצי שעה לאחר מכן ישראל תתקוף באיראן, ואז העם ידרוש לממש את "הבטחת אמת 4". ראיסי ציין כי נותר בתדהמה מתשובת הבכיר. בהתייחסו לדברי המנהיג ח'אמנהאי כי יש להבהיר לישראל שהיא שגתה בחישוביה כלפי איראן, תהה חבר המג'לס בלעג אם ההתפתחויות בסוריה מראות כי חלק מהמפקדים הצבאיים מבינים בצורה הפוכה את דברי המנהיג, ולכן הם מחליטים לפעול באופן שמתקן את חישוביה של איראן במקום את אלה של ישראל. הוא הדגיש כי הקו האדום היחיד מבחינתו הוא אך ורק מנהיג איראן, וכי לא יימנע מלמתוח ביקורת על אף אחד, גם אם הוא בכיר צבאי או ביטחוני, ואף לא יהסס במקרה הצורך לחשוף את שמותיהם של מי שמתרשלים בביצוע הוראות המנהיג (ח'בר אונליין, 2024א).

יושב ראש רשות השידור האיראנית לשעבר מוחמד סראפראז ביטא עמדה דומה. "ממטרת שחרור ירושלים במבצע מבול אל-אקצא [מתקפת חמאס ב-7 באוקטובר]

הרעלה. הוא הוסיף כי אלה המעכבים את מימוש החוק צריכים לתת על כך דין וחשבון (ח'בר אונליין, 2025ב). גם נשיאים איראנים קודמים ספגו ביקורת בשל מדיניותם, בייחוד בנוגע לסוגיות פנים, שבהן נהנה הנשיא מהשפעה רבה יותר בהשוואה למדיניות החוץ. כך למשל נתקלו יוזמותיו של הנשיא רוחאני להוביל שינויים פנימיים, שבבסיסם צמצום המעורבות הממשלתית בחיי האזרחים, בתגובות חריפות מצד יריביו השמרנים. ככל שהתבררו כוונות הנשיא לשעבר להרחיב את הפתיחות בזירה הפנימית, להקל את אכיפת קוד הלבוש האסלאמי ולהסיר חלק מהגבלות המוטלות על הרשתות החברתיות ועל פעילותם של אנשי תרבות ואומנות, כך גברה הביקורת כלפיו בממסד הדתי, במערכת הפוליטית ובמשמרות המהפכה, מחשש לערעור ערכי המהפכה (צימט, 2022א). יתר על כן, גם נשיאים בעלי השקפת עולם שמרנית, כדוגמת אבראהים ראסי, לא היו חסינים מפני ביקורת, לרבות מצד חוגים שמרניים ורדיקליים. חודשים ספורים לאחר בחירתו לנשיא ב־2021 החריפו חילוקי הדעות בין ראסי ליריביו במחנה השמרני, על רקע מורת רוח גוברת מהתנהלותו ומכישלונותיו בניסיונות לשפר את המצב הכלכלי. הביקורת לא הוגבלה לחוגים המזוהים עם המחנה הפרגמטי־רפורמיסטי אלא נשמעה גם בקרב פוליטיקאים, אמצעי תקשורת ואנשי דת שמרנים (צימט, 2022ב).

מה שהפך את הביקורת בסוגיית הרעלה לחריגה יחסית הוא העובדה שבדומה לביקורת סביב סוגיות מדיניות חוץ, הטענות אשר לנסיגה ממדיניות אכיפת קוד הלבוש האסלאמי הופנו גם כלפי מוסדות המשטר הכפופים ישירות למנהיג העליון, ובכלל זה המועצה העליונה לביטחון לאומי והרשות השופטת. במאמר פרשנות באתר רג'א ניוז, המזוהה עם הימין הרדיקלי, הועלתה הסתייגות מהתערבות המועצה העליונה לביטחון לאומי בסוגיית הרעלה. האתר גרס כי פניית מזכירות המועצה למג'לס, שנועדה לעכב את ההכרזה הרשמית על החוק, אינה מסייעת לשיפור המצב במדינה ורק פוגעת קשות באמון הציבור בממשלה ובמערכת השלטונית (רג'א ניוז, 2024א).

יתרה מזאת, פרשנים המזוהים עם הימין הרדיקלי לא הסתפקו בביקורת על השעיית חוק הרעלה אלא הזהירו מפני השלכותיה על זהותה, יציבותה ולכידותה של הרפובליקה האסלאמית. הפרשן הפוליטי השמרני פואד איזדי הזהיר כי איראן עלולה לאבד את נאמנותם של הצעירים הדתיים ותומכי המשטר אם לא תדע לשמר את זהותה האסלאמית. הוא ציין כי נכונות הצעירים להילחם למען המדינה תלויה בכך שהם ימשיכו להזדהות עימה. אם יחושו שהיא כבר אינה אסלאמית הם יאבדו את

התנהלותו הכושלת של מפקד כוח קודס במשמרות המהפכה אסמאעיל קאא'ני, שתרמה לנפילת המשטר בסוריה. כמה גולשים הצדיקו את ביקורתם כלפיו בעובדה שבימים הקריטיים שבהם התקדמו המורדים בסוריה לעבר דמשק, תועד קאא'ני כשהוא משתתף בטקסי אבלות דתיים בלשכת המנהיג העליון (שהר'י ח'בר, 2024).

ביקורת בסוגיות מדיניות פנים

בדצמבר 2024 החליטה המועצה העליונה לביטחון לאומי להקפיא את יישומו של חוק הרעלה, שאושר זמן קצר קודם לכן במג'לס. החוק שעבר בעקבות גל המחאות של 2022-2023 הטיל סנקציות חמורות על נשים שאינן מקפידות לעטות רעלה, לרבות קנסות כבדים ושלילת שירותים חברתיים (Gol, 2024). ההחלטה על השעיית החוק התקבלה על רקע ביקורת גוברת, לרבות מצד הנשיא פזשכיאן, כלפי החוק בטענה שיישומו עלול להחריף את מורת הרוח הציבורית ואף להביא לחידוש המחאה.

דרשן תפילות יום השישי במחוז אלבורז, סיד מוחמד מהדי חוסייני המדאני, מתח אף הוא ביקורת חריפה על ההחלטה לדחות את יישום החוק, והדגיש כי מימושו הוא הדרך היחידה להגן על החובה ההלכתית של עטיית הרעלה.

השעיית מימוש החוק עוררה ביקורת חריפה בקרב החוגים הרדיקליים, שהפעילו לחצים כבדים על יושב ראש המג'לס מוחמד באקר קאליבאף לפעול ליישום. סגן יושב ראש ועדת התרבות של המג'לס, סיד עלי יזדי־ח'ואה, הדגיש בריאיון עיתונאי את הצורך במימוש החוק. הוא ציין כי אם הממשלה מעוניינת להגיש הצעת חוק חדשה היא רשאית לעשות זאת, אך הדבר אינו יכול למנוע את מימושו של החוק שאושר במג'לס (ח'בר אונליין, 2025ג). לביקורת הצטרפו גם כמה אנשי דת בכירים. דרשן תפילות יום השישי בטהראן, סיד אחמד ח'אתמי, מתח ביקורת על הנשיא, שנמנע מלהכריז רשמית על כניסת החוק לתוקף כמתחייב בהתאם לחוקה. הוא טען כי הימנעות מעטיית רעלה מנוגדת הן להלכה האסלאמית והן לחוק, וכי בכירי המשטר מחויבים לקדם בפעולותיהם את הפצת תרבות הצדק (ח'בר אונליין, 2025א).

דרשן תפילות יום השישי במחוז אלבורז, סיד מוחמד מהדי חוסייני המדאני, מתח אף הוא ביקורת חריפה על ההחלטה לדחות את יישום החוק, והדגיש כי מימושו הוא הדרך היחידה להגן על החובה ההלכתית של עטיית

שליטה על המחאה, שהתפשטה במהירות לעשרות ערים בכל רחבי איראן וכללה קריאות נגד המשטר והמנהיג ח'אמנהאי (שרק, 2024).

עיקר הביקורת כלפי הרדיקלים הושמעה בעניין טענותיהם בסוגיות מדיניות חוץ, ובפרט היעדר התגובה לתקיפה הישראלית. האתר עצר־י איראן האשים את הרדיקלים בניהול מערכה פסיכולוגית שנועדה להרוס את תדמיתם של בכירי המשטר.

אתר החדשות אנתח'אב הזהיר אף הוא מהישנות המחאות, בדומה לאלה שהתרחשו בשנת 2017. התעקשות הקבוצות הרדיקליות לממש את חוק הרעלה, הלחץ שהן מפעילות על הממשלה והכוחות המזוינים להגיב על התקיפה הישראלית, הדגשת הצורך בהמשך חסימת הרשתות והפצת שמועות על התפרטותו לכאורה של הנשיא – כל אלה נועדו, לטענת אנתח'אב, להפיל את ממשלת פזשכיאן ולהסית את העם נגד השלטונות תוך התעלמות מעמדותיו של המנהיג העליון וממאמצייה של הממשלה לגבש הסכמה לאומית רחבה. האתר קרא לקבוצות הרדיקליות ללמוד את הלקח מגלי המחאה של 2017 ושל 2019 (מהומות הדלק), שיצרו משברים חריפים הן עבור המשטר והן עבור האזרחים (אנתח'אב, 2024).

עיקר הביקורת כלפי הרדיקלים הושמעה בעניין טענותיהם בסוגיות מדיניות חוץ, ובפרט היעדר התגובה לתקיפה הישראלית. האתר עצר־י איראן האשים את הרדיקלים בניהול מערכה פסיכולוגית שנועדה להרוס את תדמיתם של בכירי המשטר: פוליטיקאים ומפקדים צבאיים כאחד. במאמר פרשנות לעג האתר לצעירים שזה עתה הגיעו לבגרות, גידלו זקן במשך כמה ימים ושמעו כמה מילים על מלחמה, התנגדות וטילים, המתאספים ברחובות ודורשים מהבכירים לשטח את תל אביב וחיפה כאילו איראן נהנית מעליונות צבאית מוחלטת, האויב חלש ורק הפחד מצד הבכירים גורם לכך שהטילים נותרו במחסנים, וששתי הערים הציוניות עדיין עומדות על תילן. כמו כן האשים האתר את הקבוצות הקיצוניות כי באזהרותיהן מפני תקיפות ישראליות נוספות באיראן הם זורעים פחד ודאגה בציבור. אם איראן כה חזקה עד שהיא יכולה לפתוח במלחמה נגד ישראל ולנצח, הרי היא יכולה גם להגן על עצמה במקרה של תקיפה ישראלית נוספת. אך אם היא כה חלשה עד שישאל עלולה לתקוף גם בטהראן, מה הטעם להמליץ על תקיפה איראנית על ישראל, תהא האתר. עצר־י איראן הדגיש כי אדם נבון שמתחיל במסע חושב גם על סופו, ואם שרשרת

המוטיבציה שלהם להילחם. איזדי קרא לבכירי המשטר למנוע את היווצרות התחושה בקרב הצעירים חברי מפלגת האל [חזבאללה] כי הרפובליקה האסלאמית של איראן דומה לרפובליקה האסלאמית של פקיסטן. במקרה כזה הם לא יהיו מוכנים להגן עליה ואיראן עלולה להפוך לסוריה, שבה הצבא חדל מלהילחם למען המשטר (עצר־י איראן, 2024).

גם מוחמד סאדק כושכי, פעיל פוליטי וחוקר באוניברסיטת אימאם סאדק בטהראן, מתח קו מקשר בין ההתפתחויות בסוריה למצב הפנימי באיראן. לטענתו, הממשל האיראני נמצא בתהליך השתלטות עוינת מצד הנשיא פזשכיאן ותומכיו הרפורמיסטיים, שאותם הישווה למורדים הסורים שהשתלטו על דמשק. הוא האשים את מקורבי הנשיא כי בהתנגדותם לחוק הרעלה ובתמיכתם בהסרת ההגבלות מעל הרשתות החברתיות הם כובשים מעוז אחר מעוז של הרפובליקה האסלאמית. יתרה מכך, כושכי האשים את המג'לס ואת הרשות השופטת בהתעלמות מהפרת החוק בידי הממשלה והשווה אותם לצבא סוריה, שנסוג בפני המורדים האסלאמיסטיים ולא עשה דבר כדי לבלום אותם עד שהשתלטו על דמשק. "אם המג'לס ומערכת המשפט לא יממשו את חובתם לרסן את הממשלה ולהיאבק כנגד ההפרות החוזרות ונשנות של החוק מצד הנשיא ומקורביו, לא יהיה זה פסול להשוות את שני המוסדות הללו לצבא הסורי המובס", טען כושכי (ח'בר אונליין, 2024).

פרגמטים נגד רדיקלים

המתקפה מצד החוגים הרדיקליים על הנשיא ומדיניותו עוררה כצפוי תגובות חריפות מצד תומכי הנשיא במחנה הרפורמיסטי-פרגמטי. אלה הזהירו כי פעילות הקיצונים ומימוש דרישותיהם עלולים לערער את לכידות החברה ואף לעורר מחדש את המחאה העממית, וכן להסב נזק חמור לאינטרסים האיראניים. יתר על כן, הם הדגישו שתחומי המדיניות שבהם התמקדה הביקורת מצד מתנגדי הנשיא אינם נתונים לאחריותו הבלעדית.

היומון הרפורמיסטי שרק מתח ביקורת חריפה על החוגים הרדיקליים וטען כי דרישותיהם בנוגע למדיניות הפנים והחוץ מנוגדות לרצונם של האזרחים לצמצם את אכיפת קוד הלבוש האסלאמי, להסיר את החסימות מעל הרשתות החברתיות ולפעול להסרת הסנקציות הכלכליות. מתקפת הקיצונים על הנשיא עלולה, לטענת שרק, להגביר את הקיטוב החברתי ולהביא לחידוש המחאה. העיתון הזכיר כי גל המחאה שפרץ ברחבי איראן בשלהי 2017 החל בעיר משהד ביוזמת יריביו הפוליטיים של הנשיא רוחאני במחנה השמרני, שביקשו למחות על מדיניותו הכלכלית. אלא שאלה איבדו עד מהרה

כך למשל הסתייג העיתון השמרני פרהיח'תגאן מפעילות המחאה מצד החוגים המהפכניים כנגד הממשלה, וטען כי כאשר הביקורת מתרחבת עד כדי איומים להדיח את הנשיא, השפעתה הופכת שלילית בדומה לזו של רעל קטלני, והיא מייצרת אווירה רדיקלית בחברה ושסעים חברתיים. הדבר חמור במיוחד כאשר מי שאחראית לכך היא קבוצה המגדירה את עצמה חלק מהמשטר, ולא גורמים המתנגדים למשטר. העיתון הזהיר כי בשעה שהאיומים החיצוניים נגד איראן מתגברים וישראל וארצות הברית חותרות להעצים את השסעים החברתיים במדינה על מנת ליצור בה כאוס, מגמת ההקצנה במרחב החברתי-פוליטי מסוכנת מאוד (פרהיח'תגאן, 2024).

העיתון סובחי' נז הזהיר מפני הופעתה של "סופר מהפכנות" בזרם השמרני, שמאמצת פרשנות רדיקלית וקוראת תיגר על מוסדות המדינה. היומון השמרני הגיב לדברי פואד איזדי כי איראן עלולה לאבד את נאמנותם של הצעירים הדתיים אם לא תשמר את זהותה האסלאמית, והדגיש כי הצעירים האיראנים מוכנים להקריב את עצמם בראש וראשונה כדי להגן על מולדתם, וכי הם אינם נאמנים רק לאמונה הדתית ולאסלאם כי גם לעקרונות של עצמאות ואחדות לאומית. הם אינם יוצאים להילחם רק כדי להגן על קוד הלבוש האסלאמי אלא גם כדי להגן על האינטרסים הלאומיים ועל שלמותה הטריטוריאלית של ארצם. לטענת העיתון, הגישה הסופר מהפכנית חותרת לנכס את המהפכה לעצמה, להגדיר אותה בצורה קיצונית ולהשתמש בה כאמצעי להעניק לגיטימציה לעמדות נוקשות ובלתי מתפשרות. חשיבה מסוג זה מרחיבה את הפער בין הדורות השונים של המהפכה ומכוונת ליצירת אווירה רדיקלית המנוגדת למציאות החברתית ולאינטרסים של העם והמדינה. העיתון הזהיר כי מגמות קיצוניות גורמות נזק חמור ללכידות הלאומית, מחלישות את הסולידריות החברתית ומגבירות את השסעים הפנימיים (משרק ניוז, 2024).

הסתייגות מעמדתם הקיצונית של חלק מהצעירים המהפכניים נשמעה אפילו בכלי תקשורת המזוהים עם הימין הרדיקלי, כדוגמת היומון וטן אמרוז. במאמר פרשנות שהתפרסם בעיתון נכתב כי משמעות החברות במפלגת האל [חזבאללה] היא מתן אמון במשטר האסלאמי ותמיכה ברפובליקה האסלאמית. חבר חזבאללה הוא מי שפועל בהתאם לאינטרסים של המשטר. לפיכך, בשעה שאויבי איראן מנסים להצית מחדש את להבות המחאה באיראן באמצעות שימוש בסוגיית הרעלה, המשימה החשובה ביותר של הזרם הדתי-מהפכני היא להגן על המשטר, ובראשו המנהיג

הפיקוד האיראנית הגיעה למסקנה שאין זה הזמן הנכון לפעול נגד ישראל, יש לכך סיבה מוצדקת והגיונית. רק גורמים המתנגדים לאיראן, למשטר ולעם האיראני יכולים לדחוף את המדינה למלחמה נמהרת, ואלה הקוראים לתקיפה משרתים את המערכה הפסיכולוגית של אויבי המדינה, שנועדה לזרוע פחד בציבור (עצריי איראן, 2024).

העיתון הרפורמיסטי הים-מיהן הדגיש בתגובתו ללחץ הגובר מצד הרדיקלים, כי במאמציהם לערער את יציבות הממשלה באמצעות ביקורת על עיכוב התגובה לישראל ונסיגת איראן מסוריה הם מתעלמים מן העובדה שסוגיות אלה אינן נמצאות באחריותו הבלעדית של הנשיא. היומון הדגיש כי החלטות אסטרטגיות, כדוגמת התערבות איראן בסוריה ב-2011 או הנסיגה ממנה ב-2024 אינן בסמכות הנשיא, וכי הוא אינו משמש על פי החוקה כמפקד העליון של הכוחות המזוינים. גם ההחלטה על תקיפה בישראל אינה נמצאת בסמכות הנשיא, אף כי הוא עומד בראש המועצה העליונה לביטחון לאומי. העיתון תהה אם חברי המג'לס הקיצונים, העיתון הרדיקלי כיהאן ודרשני תפילות יום השישי אינם יודעים שהחלטות חשובות בסוגיות חוץ, כגון משא ומתן עם ארצות הברית, מתקבלות בדרג הבכיר ביותר של המשטר ואינן קשורות לממשלה כזו או אחרת (הים-מיהן, 2024א).

במאמר פרשנות נוסף בעיתון נכתב כי הגורמים הרדיקליים מייחסים את כל המשברים שעימם איראן מתמודדת מזה שנים, ובהם זיהום האוויר, משבר מטבע החוץ, הפסקות חשמל ומשבר האינפלציה, לחודשים המעטים שחלפו מאז בחירת פזשכיאן לנשיא, ולפי ההיגיון שלהם אפילו נפילת הנשיא אסד קשורה לפזשכיאן ולסגנון זריף (הים-מיהן, 2024ב).

שמרנים נגד רדיקלים

בעוד שתגובותיהם של תומכי הנשיא במחנה הרפורמיסטי-פרגמטי לביקורת מצד החוגים הרדיקליים היו צפויים, התגובות בקרב השמרנים ביטאו חשש גובר להכרתם בפוטנציאל הנזק הטמון בביקורת החריגה כלפי הצמרת המדינית והביטחונית ולחשש גובר מערעור הלכידות השלטונית. אף כי חלק מהשמרנים גילו הבנה לטענות הרדיקלים, בעיקר בנוגע לצורך לאכוף את קוד הלבוש האסלאמי, הם הזהירו מפני קיצוניות יתר שעלולה לסכן את היציבות הפנימית במדינה, בייחוד לנוכח האתגרים הגוברים הניצבים בפניה בעת הנוכחית. ניכר כי גם במחנה השמרני התחדדה ההכרה כי פעילות החוגים הרדיקליים עלולה להתפרש כקריאת תיגר על מוסדות השלטון ואף על המנהיג עצמו.

בעיתוי שישרת את האינטרסים הלאומיים, וכי פעולות צבאיות צריכות להתבצע בהתאם להיגיון צבאי ולא לרגשות. הוא הדגיש כי מי שמעלה תהיות בעניין זה משחק לידי האויב, המבקש לעורר פחד באיראן (אתר מנהיג איראן, 2024).

בתגובה להפגנות הרדיקלים במחאה על הסרת החסימות מעל הרשתות החברתיות ועל עיכוב יישום חוק הרעלה אמר איש הדת כי החברה האיראנית הוכיחה בשנים האחרונות שהיא התעייפה מהקיצונים, והיא מעוניינת בשינויים הדרגתיים בכיוון של פיתוח כלכלי ותרבותי.

סיכום ומשמעויות

בהרצאה באוניברסיטת תל אביב התייחס אוריה שביט לפרשת הפוליטיקאי המזרח-גרמני גונטר שבובסקי, שעיקר פרסומו נובע ממסיבת עיתונאים שקיים ב־9 בנובמבר 1989, אשר בעקבותיה נפתח הגבול בין מזרח גרמניה למערבה והופלה **חומת ברלין**. בתום מסיבת העיתונאים, שבה התייחס לתקנות חדשות שאמורות היו לאפשר למזרח-גרמנים לעבור את הגבול, נשאל שבובסקי בנוגע למועד כניסתו לתוקף, ואף על פי שלא ידע את התשובה השיב שבאופן מיידי. אמירה זו הביאה להסתערות של אזרחים על חומת ברלין ולהריסתה (Novotna, 2015). שביט ציין כי החיילים בגבול בין מזרח גרמניה למערבה לא ירו באותו הלילה לעבר האזרחים, אף כי הפקודות טרם השתנו. זאת משום שהם הבינו כי מחיר הציות לפקודה עלול להיות חמור יותר מהמחיר של אי-ציות. לטענתו, משטרים קורסים כאשר תומכיהם ומגיניהם מגיעים למסקנה שאיבדו את נחישותם להגן על עצמם בשעת מבחן קריטית (TAUVOD, 2016).

ניתן להיתלות בדבריו של שביט כדי להסביר את החשש הניכר ברפובליקה האסלאמית, לרבות במחנה השמרני, לנוכח ההסתייגויות, הספקות והביקורת מצד חוגים רדיקליים בשל מה שהם מזוהים כהפגנת חולשה מצד מוסדות המדינה בניהול מדיניות הפנים והחוץ. הפרשן ומבקר המשטר שאהין טהמאסבי, המתגורר מחוץ לאיראן, העריך לאחרונה כי הספקות כלפי המנהיג ח'אמנהאי ומשמרות המהפכה עשויים להתגבר גם בקרב תומכי המשטר, וכי די בזעזוע אחד נוסף, למשל כישלון תקיפה איראנית שלישית על ישראל או תקיפה ישראלית באיראן, כדי לנפץ באופן סופי את תדמיתו של המנהיג ואת אשליית כוחם של משמרות המהפכה (טהמאסבי, 2024). אין משמעות הדבר כי הרפובליקה האסלאמית ניצבת בהכרח בפני איום מיידי ומשמעותי על לכידות האליטה הפוליטית והביטחונית. יתר על כן, ניתן להניח

העליון, ולהימנע מכל צעד שעלול להחלישו ולחזק את מזימות האויבים. לטענת וטן אמרוז, המשטר האיראני הגן על הרעלה במהלך גל המחאות של 2022-2023 ועל חברי הזרם הדתי ותומכי המשטר לבטוח בו באופן מלא ולסמוך עליו שיידע לטפל היטב בסוגיה זו, גם אם האינטרס הלאומי אינו מאפשר את מימוש חוק הרעלה בעת הנוכחית. הם נדרשים להפעיל מידה רבה של תבונה וסבלנות ולהימנע מכל פעולה שעלולה לערער את היציבות במדינה חרף מניעיהם הטהורים והאנושיים (וטן אמרוז, 2025).

ביקורת על גילויי המחאה מצד הזרם הרדיקלי נשמעה גם מצד כמה אנשי דת. איתאללה מוחסן ע'רויאן הזהיר מפעילות חברי הזרם הקיצוני וטען כי הם פוגעים בסולידריות החברתית ומחלישים את האחדות הלאומית. בתגובה להפגנות הרדיקלים במחאה על הסרת החסימות מעל הרשתות החברתיות ועל עיכוב יישום חוק הרעלה אמר איש הדת כי החברה האיראנית הוכיחה בשנים האחרונות שהיא התעייפה מהקיצונים, והיא מעוניינת בשינויים הדרגתיים בכיוון של פיתוח כלכלי ותרבותי. פעילותן של קבוצות קיצוניות הפועלות ללא רישיון נגד המדיניות הכוללת של המדינה מסכנת את היציבות והאחדות הלאומית ואינה מסייעת לפתרון הבעיות בחברה. הוא הדגיש כי רוב ההחלטות החשובות במדינה מתקבלות על ידי מוסדות המדינה הכפופים למנהיג, כגון המועצה העליונה לביטחון לאומי והמועצה לקביעת האינטרס של המשטר. לפיכך התנגדות למדיניות בסוגיות שבאחריות גופים אלה מתעלמת מהמנגנונים החוקיים של המדינה (דידהבאן, 2025). חבר מועצת המומחים איתאללה מוחמד מהדי מיר־באקרי, הנחשב לאחד מאנשי הדת הקיצונים ביותר, הסתייג מטענות הרדיקלים בנוגע לכישלונות האסטרטגיים של איראן ו"חזית ההתנגדות" בסוריה וטען כי אלה משרתות את אויבי איראן. הוא הדגיש כי יש לאיראן ולבעלי בריתה באזור היכולת להתגבר על אובדנה של סוריה בעקבות קריסת משטר אסד, וציין כי למרבה הצער חלק מהמהפכנים מהדהדים את הנרטיב של האויבים המנהלים מלחמת תודעה נגד איראן (רסא ניוז, 2025).

טיעון דומה הועלה גם מצד מזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי עלי־אכבר אחמדיאן. בריאיון לאתר הרשמי של המנהיג העליון הביע אחמדיאן צער מכך שהטענה כי איראן נחלשה בעקבות האירועים האחרונים באזור נשמעת גם בתוך איראן, אף שהיא מהווה חלק ממערכה פסיכולוגית המנוהלת על ידי אויבי הרפובליקה האסלאמית. בהתייחסו לעיכוב בתגובה האיראנית לתקיפה הישראלית אמר הבכיר כי התגובה תבוא

ד"ר רז צימט הוא ראש תוכנית איראן והציר השיעי ועורך שותף של 'עדכן אסטרטגי' במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS), חוקר בכיר במרכז אליאנס ללימודים איראניים באוניברסיטת תל אביב, בעל תואר שני ושלישי בהיסטוריה של המזרח התיכון מטעם אוניברסיטת תל אביב. תחומי מחקרו המרכזיים הם פוליטיקה, חברה ומדיניות חוץ ברפובליקה האסלאמית של איראן. ספרו **איראן מבפנים: מדינה וחברה ברפובליקה האסלאמית** יצא לאור בשנת 2022 בהוצאת רסלינג. razz@inss.org.il

מקורות

אנת'אב (2024, 16 בדצמבר). תדע רדיקאל הא: זריף רא ברקנא קניד, وگرنه... [התקלות רדיקלים: תדע את זריף, או אחרת...]. <https://tinyurl.com/42j2unvr>

אנת'אב (2024, 23 בדצמבר). پیروژه خطرناک رادیکال ها [הפרויקט המסוכן של הרדיקלים]. <https://tinyurl.com/2umny76z>

אתר מנהיג איראן (2024, 22 בדצמבר). فلسفه حضور ایران در سوریه؛ از نبرد علیه فتنه داعش تا حفظ امنیت مردم [הפילוסופיה של נוכחות איראן בסוריה: מהמאבק נגד מלחמת האחים של דאע"ש ועד להגנה על ביטחון האזרחים]. <https://tinyurl.com/2dsswwec>

ג'ומהורי אסלאמי (2025, 11 בינואר). تفسیر سوم حوادث منطقه [פרשנות שלישית לאירועים באזור]. <https://tinyurl.com/26dupewm>

דידהאן (2025, 9 בינואר). فرمانده ارشد سپاه: باختیم، بد هم باختیم؛ روسیه در سوریه به ایران خیانت کرد [מפקד בכיר במשמרות המהפכה: הפסדנו, הפסדנו קשות; רוסיה בגדה באיראן בסוריה]. <https://tinyurl.com/yc4znr6e>

דידהאן (2025, 13 בינואר). غرویان: تندروهای موتورسوار آرامش را از مردم گرفته اند [ע'רויאן: הקיצונים הרכובים על אופנועים שללו את השקט מהאזרחים]. <https://tinyurl.com/2s3scxus>

הם מיהן (2024, 15 בדצמבר). مشکوک تر از همیشه [חשודים יותר מתמיד]. <https://tinyurl.com/3e52mzsk>

הם מיהן (2024, 17 בדצמבר). لشکرکشی مجازی و تجمع خیابانی علیه رئیس جمهور [קמפיין וירטואלי ועצרת רחוב נגד הנשיא]. <https://tinyurl.com/cw8e7ydc>

וטן אמרוז (2025, 1 בינואר). وعده لازم [הבטחה הכרחית]. <https://tinyurl.com/yfj96pe7>

וטן אמרוז (2025, 27 בינואר). حزب اللهی ها و مسئله حجاب [חברי חזבאללה וסוגיית הרעלה]. <https://tinyurl.com/439zw4a7>

ח'בר אונליין (2024, 9 בדצמבר). تهدید مقامات نظامی از سوی یک نماینده تندرو [איום של חבר מג'לס קיצוני על הבכירים הצבאיים]. <https://tinyurl.com/2h8nsjtk>

ח'בר אונליין (2024, 10 בדצמבר). مقایسه جنجالی پژشکیان و اطرافیان با تحریر الشام از سوی یک تندرو [השוואה שנויה במחלוקת מצד קיצוני ותומכיו לתחריר אלשאם]. <https://tinyurl.com/ycyp73uv>

ח'בר אונליין (2024, 30 בדצמבר). شیفتگان "لشکرکشی خیابانی": از رفع فیلترینگ و قانون حجاب تا اعتراض به فوتبال [נלהבי הצועדים ברחובות: מהסרת החסימה וחוק הרעלה ועד מחאה נגד כדורגל]. <https://tinyurl.com/2s3tk95y>

ח'בר אונליין (2025, 3 בינואר). طعنه سنگین امام جمعه تهران به پژشکیان بخاطر اجرا نکردن قانون حجاب [לעג קשה מצד דרשן יום השישי בטהראן כלפי פזשכיאן בשל אי-יישום חוק הרעלה]. <https://tinyurl.com/dkxxzjfj>

ח'בר אונליין (2025, 3 בינואר). عصبانیت امام جمعه کرج از حکم شورای عالی امنیت ملی برای توقف اجرای قانون عفاف

כי בתרחישים של החרפת האתגרים מבית או מחוץ, שעלולים לסכן את עצם יציבותו של המשטר האיראני, תומכי המשטר עשויים להתגייס ולתמוך בו גם אם חלקם סבורים שמדיניות שלטונות איראן מהווה סטייה מתפיסות אידיאולוגיות וממחויבותה לערכי היסוד של המהפכה האסלאמית. עם זאת, התגובות הבולטות לפעילותם של החוגים הרדיקליים עשויות להעיד על כך שגם במערכת הפוליטית האיראנית מתחזקת ההבנה כי לא ניתן לייחס את הקולות הנשמעים במערכת הפוליטית והציבורית בחודשים האחרונים רק למאבקי הכוחות המסורתיים והמוכרים בין חוגים שמרניים לרפורמיסטיים ובין רדיקליים לפרגמטיים, אלא יש בכך משום אתגר פוטנציאלי ללכידותה של האליטה השלטונית.

נראה כי הצורך להתגונן מפני העלאת ספקות בקרב הבסיס האידיאולוגי של המשטר כלפי מידת מחויבותו לעקרונות המהפכניים גבר לאחרונה אף יותר על רקע הלקחים מקריסת משטר אסד, ובפרט נסיגתו ללא התנגדות של הצבא הסורי בפני המורדים, והלחצים הגוברים שבפניהם ניצבת הרפובליקה האסלאמית בעת הנוכחית. גם אם אין בספקות אלה כדי לאיים על שרידות המשטר בימי שגרה, הם עלולים להקשות על המשטר בהינתן איום תקיף יותר על יציבותו. החרפת מגמה זו עשויה להציב בפני מנהיג איראן דילמה כבדת משקל: אם לנסות לרצות את הציבור הרחב באמצעות אימוץ מדיניות חוץ פייסנית ופשרנית יותר ונכונות להרחבת החירויות האזרחיות גם במחיר שחיקה אפשרית נוספת בבסיס התמיכה האידיאולוגי של המשטר, או דווקא לספק את דרישות תומכיו המהפכניים באמצעות מדיניות רדיקלית מבית ומחוץ, במחיר סיכון להגברת מורת הרוח הציבורית ולהרחבת הפער בין המשטר לאזרחים עד כדי אפשרות לחידוש המחאה ולעימות עם המערב. דילמה כזו ניצבת כבר בימים אלה בפני ח'אמנהאי, לקראת שעת ההכרעה שאליה הוא מתקרב במשא ומתן המתנהל עם ארצות הברית בסוגיית הגרעין, ועשוי לחייב אותו בזמן הקרוב לפשרות מרחיקות לכת בנוגע לעתיד תוכנית הגרעין של ארצו.

יתר על כן, יכולתו של המשטר האיראני להתיר מידה מסוימת של ביקורת כלפי מדיניותו שימרה בידיו יכולת לשמר ולו מראית עין של פלורליזם מחשבתי ופוליטי וביטוי לייצוגיות העם. דווקא האפשרות לבקר את גורמי השלטון (למעט המנהיג העליון) סייעה למשטר במאמציו לחזק את יציבותו ולשרוד. לפיכך, אם המשטר לא יתיר קיומה של ביקורת אפילו מצד חוגים המזוהים עם הבסיס האידיאולוגי שלו, הלחצים עשויים להיות מנוקזים לאפיקים אחרים שיערערו אף יותר את בסיס הלגיטימיות שלו ויסכנו את עצם שרידותו.

שרק (2024, 24 בדצמבר), ראידיקאלהא בה דניאל תכרר וקאיע די 96 (הרדיקלים מבקשים לחזור על אירועי דצמבר 2017). <https://tinyurl.com/2p9mwhs7>.

תאבנא (2024, 9 בדצמבר), באזتاب תחולת סוריה דר فضای مجازی [השתקפות ההתפתחויות בסוריה במרחב הווירטואלי]. <https://tinyurl.com/bp7edskj>.

תאבנא (2024, 28 בדצמבר), מי גוינד אגר בה אסראייל פאסח דהימ, جنگ خواهد شد! [אומרים שאם נגיב לישראל, תפרוץ מלחמה!]. <https://tinyurl.com/3ndvf4v4>.

TAUVO (2016, 8 במארס). **משבר הדמוקרטיה בחברות הערביות**. מרצה: פרופ' אוריה שביט, הפקולטה למדעי הרוח "האסלאם והמערב: מפגש או התנגשות ציוויליזציות"? [סרטון]. YouTube. <https://tinyurl.com/4xwsbzjy>.

Aarabi, K. (2024, December 19). I spoke to Khamenei's footsoldiers. He is in trouble. *The Jewish Chronicle*. <https://tinyurl.com/24zhnmt8>.

Azizi, H., & van Veen, E. (2023, March). *Protests in Iran in comparative perspective: A revolutionary state in trouble*. CRU Report. Clingendael: Netherlands Institute of International Relations. <https://tinyurl.com/3n5ncrua>.

Bajoghli, N. (2019). *Iran reframed: Anxieties of power in the Islamic Republic*. Stanford University Press.

Gol, J. (2024, December 16). *Iran pauses controversial new dress code law*. BBC News. <https://tinyurl.com/3ezx6psm>.

Hashemi, M. (2020). *Coming of age in Iran: Poverty and the struggle for dignity*. New York University Press.

Khalaji, M. (2013, May 22). *After Ahmadinejad*. Washington Institute Policy Analysis. <https://tinyurl.com/ymxpxd2t>.

Novotna, T. (2015, November 10). *The man whose words brought down the Berlin Wall was far from a bumbling fool*. The Conversation. <https://tinyurl.com/2f3w9ce4>.

Reuter, O.J., & Szakonyi, D. (2019, March 6). Elite defection under autocracy: Evidence from Russia. *American Political Science Review*, 113(2), pp. 552-568. DOI: 10.1017/S0003055419000030

Safaei, S. (2023, January 17). *Iran's protests are nowhere near revolutionary*. Foreign Policy. <https://tinyurl.com/3rd2pr88>.

Sarafraz, M. (@sarafrazmohamad) (2024, December 9). **الهدف آزاد سازی قدس در عملیات طوفان الاقصی رسیدیم** [We went from the goal of liberating Jerusalem in Operation Al-Aqsa Flood to the occupation of new areas in the Syrian Golan] [Tweet]. X. <https://tinyurl.com/yc78646r>.

Stack, L. (2024, November 2). Iran's supreme leader threatens Israel with 'crushing response' to strikes. *The New York Times*. <https://tinyurl.com/5brtf5uk>.

Thaler, D., Nader, A., Chubin, Sh., Green, J., Lynch, C., & Wehrey, F. (2010, January 1). *Mullahs, guards, and bonyads: An exploration of Iranian leadership dynamics*. RAND Corporation. <https://tinyurl.com/524j464t>.

Times of Israel (2025, March 30). *Iranian police disperse weeks-long pro-hijab protest outside parliament in Tehran*. <https://tinyurl.com/4e7m3jwn>.

و حجاب [כעסו של דרשן תפילות יום השישי בכרג' מפסיקת המועצה העליונה לביטחון לאומי על השעיית יישום חוק הרעלה]. <https://tinyurl.com/5duuryt3>.

ח'בר אונליין (2025, 14 בינואר). **فشار تندروها بر ابلاغ قانون حجاب [לחץ הקיצונים להכריז על חוק הרעלה]**. <https://tinyurl.com/y8vbadmr>.

טהמאסבי, ש' (2024, 13 בדצמבר). **فروپاشی اسد چه تأثیری بر جمهوری اسلامی دارد؟ [איזו השפעה תהיה לקריסת אסד על הרפובליקה האסלאמית?]** אפתאבכאראן. <https://tinyurl.com/dvmjphvv>.

מנשרי, ד' (1999). **איראן לאחר ח'מיני: אידאולוגיה מהפכנית לעומת אינטרסים לאומיים**. אוניברסיטת תל אביב — מרכז תמי שטיינמץ למחקרי שלום.

מרכז המידע למודיעין ולטרור על שם אלוף מאיר עמית (2025, 23 בינואר). **איראן לנוכח ההתפתחויות האזוריות: אתגרים, תגובות ודרכי פעולה אפשריות**. <https://tinyurl.com/4b23whyt>.

משרק ניוז (2024, 16 בדצמבר). **خیل سوپرانقلابی گری برای تحریف انقلابی گری [עלייתה של סופר מהפכנות לשם סילוף המהפכנות]**. <https://tinyurl.com/mspx3uba>.

מצרי-איראן (2024, 14 בדצמבר). **حملات غضنفری نماینده مجلس به پزشکيان: اگر اثبات شود دولتی‌ها جلوی وعد صادق را گرفته اند...** [התקפה מצד נציג המג'לס ע'צ'נפרי על פזשכיאן: אם יוכח שחברי הממשלה חסמו את "הבטחת אמת 3"...]. <https://tinyurl.com/3twpjcuu>.

מצרי-איראן (2024, 15 בדצמבר). **فواد ایزدی: اگر در حجاب سختگیری نشود، جوانان جلوی تیر نعی‌روند [פואד איזדי: אם לא תהיה הקפדה על הרעלה, הצעירים לא יילחמו]**. <https://tinyurl.com/3wee473b>.

מצרי-איראן (2024, 23 בדצמבר). **عملیات وعده صادق ۳ را انجام دهید تا ببرسیم پس چي شد چه‌ارمی؟! [בצעו את מבצע הבטחת אמת 3 כדי שנוכל לשאול מה קרה עם מספר 4?!]**. <https://tinyurl.com/2s3jc6me>.

פרהיח'תגאן (2024, 17 בדצמבר). **همیشه مجوزدارها [תמיד בעלי רישיון]**. <https://tinyurl.com/pj49v39u>.

צימט, ר' (2022). **איראן מבפנים: מדינה וחברה ברפובליקה האסלאמית**, רסלינג.

צימט, ר' (2022, 30 במאי). **חילוקי דעות גוברים בין הנשיא ראיסי ליריביו במחנה השמרני**. מבט על, גיליון 1605, המכון למחקרי ביטחון לאומי. <https://tinyurl.com/3ncdp2mk>.

צימט, ר' (2025, 16 בינואר). **שינוי משטר באיראן והמערכה הכוללת מולה**. מבט על, גיליון 1934, המכון למחקרי ביטחון לאומי. <https://tinyurl.com/4tt36xmn>.

רג'א ניוז (2024, 15 בדצמבר). **تأملی بر مداخله شورای عالی امنیت ملی در ماجرای قانون حجاب [הרהורים בנוגע להתערבות המועצה העליונה לביטחון לאומי בפרשת חוק הרעלה]**. <https://tinyurl.com/yx9mxr7s>.

רג'א ניוז (2024, 15 בדצמבר). **وعده صادق ۳: فرصتی برای بازتعریف معادلات منطقه پس از سقوط بشار اسد [הבטחת אמת 3, הזדמנות להגדיר מחדש את המשוואות באזור לאחר נפילת בשאר אסד]**. <https://tinyurl.com/3m44unh5>.

רסא ניוז (2025, 5 בינואר). **تکرار روایت رسانه‌ای دشمن از سوی برخی حزب اللهی‌ها بسیار خطرناک است [איתאללה מירבאקיי: החזרה על הנרטיב התקשורתי של האויב מצד חלק מחברי חזבאללה מסוכנת מאוד]**. <https://tinyurl.com/m3r4wpev>.
שהרי ח'בר (2024, 12 בדצמבר), **مواجهه جریان سایبری با سقوط اسد [איה جریان انقلابی اعتمادش را به نظامیان از دست داده؟]** [התמודדות הזרם הסייברי עם נפילת אסד; האם הזרם המהפכני איבד אמון באנשי הצבא?]. <https://tinyurl.com/ym3f6479>.